

Šiame numeryje:

Blaivybė okupuotoje Lietuvoje.

Tautinė problematika Tomo Venclovos publicistikoje.

Trikalbė liaudies dainų plokštelė „Motulės dainos“ ir Klara Enbergaitė.

Ronaldo de Carvalho eilėraštis „Brazilija“.

Dailininko Viktoro Petravičiaus atgimimas: jo parodos Chicagoje proga.

Nuomonės ir pastabos: apie Antano Škėmos „Žvilgė“.

Nauji leidiniai.

Tautinė problematika Tomo Venclovos publicistikoje

MYKOLAS DRUNGA

Tomas Venclova, LIETUVA PA-SAULYJE. Publicistika. Išeido Akademinės skautijos leidykla 1981 m. Chicagoje. Viršelės dail. Petro Alekso. Spaudė „Draugo“ spaustuvi, 4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629. Leidinys didesnio formato, 292 psl., kaina — 10 dol., su persiuntimu — 11 dol. 25 centai, gaunamas „Drauge“.

...

Juk malonu sakyti teisybę, visą teisybę, nieko, išskyrus teisybę. To malonumo partiniai funkcionieriai nepatiria, ir man jų nuobirdžiai gaila.

T. Venclova

Atskiromis knygomis išleistų publicistinių straipsnių rinkinių pas mus išvijoje nedaug. Tomo Venclovos neseniai išėjus tokio pobūdžio rinkinys „Lietuva pasaulyje“ neabejotinai bus vienas pačių vertingiausių. Akademinės skautijos leidyklos išleistoje 292 p. knygoje surinkta dauguma T. Venclovos jau išvijoje paskelbtų straipsnių, pasisakymų ir pasikalbėjimų kartu su keliais Lietuvoje parašytomis tekstais. Beveik visi šie raštai turi išliekamosios vertės. Tai dėl to, kad juose su didele erudicija ir jautria sąžine nagrinėjami likiminės svarbos klausimai.

Vienas (bet toli gražu ne vienintelis) tokių rūpesčių — tautos problema, susidedanti iš dviejų pagrindinių klausimų: kokios rūšies padaras toji tauta ir kokie turėtų būti savos tautos narių santykiai su kitų tautų nariais? Niekas neginčys, kad mums tai yra ypatingai aktualumo bei opumo tema, kurios supratimui Venclova neabejotinai yra padaręs rimtą, visuotinio dėmesio vertą įnašą.

Tautinė sąžinė

Anot Venclovos, tauta yra j asmenybė panašus kolektyvas: tautą „galima ir dera suvokti personalistiškai, kaip didelę asmenybę“ (p. 226; žr. ir p. 213-14 bei 230-32). Šioji tezė, autoriaus manymu, neprieštarauja mokslui, ir čia jis įsakinia mini sociologiją bei kibernetiką. Bet dar svarbiau Venclovai yra šios tezės ryšys su morale. Jam atrodo, kad „šitas personalistinis požiūris yra vienintelis vertingas ir teisingas požiūris moralinėje plotnėje“ (p. 213) ir kad dėl to iš tautos asmenybės kilmės teizės išplaukia gana reikšmingos moralinės išvados. Šisai loginis ryšys niekur preciziškai nesuforuojamas, bet galbūt ji būtų galima maždaug šitaip nusakyti: kadangi tauta yra savotiška (kolektyvinė) „asmenybė“, ją saisto kai kurie moralės principai, analogiški tiems, kuriais saistomos paprastos (ne kolektyvinės) asmenybės. Ir tai yra pagrindas, kuriuo esą galima kalbėti ne vien apie asmeninę, bet ir apie kolektyvinę (šiuo atveju tautinę) sąžinę, ne vien apie asmeninę, bet ir apie tautinę kaltę, ne vien apie asmenines, bet ir apie tautines teises ir t.t.

Daugumai Venclovos moralinių išvadų bei preskripcijų tenka tik pritarti. Tačiau būčiau linkęs manyti, kad tų išvadų pagrindimui visiškai nereikalingas, net nepageidautinas jų išvedimas iš tautos asmenybės kilmės teizės. Venclova, pvz., rašo, kad „pilnavertė asmenybė vienodai gerbia visas kitas; lygiai tas pats principas turi galioti ir kolektyvinėms asmenybėms“, taigi ir tautos (p. 232). Dėl vienodo visų tautų gerbi-mo nenorėčiau ginčytis (nežiūrint to, kad ne visų tautų ar genčių moralinė samonė yra vienodai išsivysčiusi ir nežiūrint to, kad bent teoretiškai visą kurį nors

„kolektyvinę asmenybę“ gali sudaryti vieni niekšai; bet kad tokį Brežnevą ar Al Capone'ą privalečiau gerbti nemažiau už padorų žmogų — labai abejoju. (Gerbtis profesinius kriminalistus prievole daugy daugiausia turi tik jų šeimos nariai; tam juos tačiau ipareigoja ne principas, kad „visos asmenybės lygiai gerbtinos“, bet tik siauresnės apimtys Ketvirtasis Dievo įsakymas.)

Užtat ir esu nuomonės, kad priimtino visų tautų lygaus gerbtinumo dėsno išvedimas iš nepriimtino visų asmenų lygaus gerbtinumo dėsno, remiantis prielaida, kad „tautos — irgi asmenybės“, yra nepatartinas. Žinoma, gal pirmąją aukščiau cituotą sakinių dalimi Venclova tenorėjo pasakyti, kad pilnavertė asmenybė vienodai gerbia visas kitas pilnavertes asmenybes; bet tuo atveju šis tvirtinimas tebtų tautologinis ir dėl to nepajėgus uždaviniui, kurį autorius jam skiria.

Pagrindinis sunkumas ryšium su Venclovos sąžinėje patirta tačiau yra šis: jei tauta yra tam tikra „asmenybė“ ir jei tai „asmenybė“ priskirime sąžinę, tai kas gi būtų faktinis tos sąžinės subjektas ar savininkas? *Elitinės asmeninės sąžinės* atveju dalykai aiškūs: Petro sąžinės savininkas yra Petras, Jono sąžinės savininkas yra Jonas, Mykolo sąžinės savininkas yra Mykolas ir t.t. Todėl analogiškai galvodami sprestume, kad *asmenybiškai suvoktos tautos sąžinės* savininkas yra ne kas kitas, kaip pati tauta kaip tokia. O tačiau Venclova nerado taip, lyg jis tokią išvadą būtų priėmęs. Ir, sakyčiau, gerai daro: postuluoti kažkokią „kolektyvinę sąžinę“, tiesiog priklausantią tautai kaip atskirai „asmenybei“, tai lygu įžengti į akligatvį, iš kurio nuoseklos išieities nerado nei Platonas, nei Hegelis.

Visa tai, savaime suprantama, nereikia, kad nebūtų galima apie tokį dalyką, kaip „tautinė“ (ar apsimai kolektyvinė) sąžinė, kalbėti. Apie ją kalbėti galima, prileidžiant, kad *tautinės sąžinės* savininkai sutampa su *eiliniais asmeninėmis sąžinės savininkais*, taigi su Jonu, Petru, Mykolu ir t.t. Kalbėdami apie *asmeninę sąžinę*, kalbame apie tam tikro *asmens sąžinę*, tačiau kalbėdami apie *tautinę sąžinę*, kalbame ne taja pačia prasme apie kurios nors tautos sąžinę, o vėl tik apie to



Viktoras Petravičius

Parodos plakatas

paties vieno ar kito *asmens* sąžinę. Tautinė sąžinė be likučių išsiskaido į visų kalbamos tautos narių individualias sąžines. Žvelgiant kalbiniu požiūriu, pažymins *tautinę* (ar apsimai *kolektyvinę*) čia rodo ne sąžinės priklausomybę, o jos veikimo lauką. Kitaip tariant, tautinė sąžinė tėra toji pati asmens sąžinė *tautų liečiančiais* klausimais (taip, kaip profesinė sąžinė yra asmens sąžinė profesiją liečiančiais klausimais, politinė sąžinė — asmens sąžinė politiką liečiančiais klausimais, socialinė sąžinė — asmens sąžinė socialinius santykius liečiančiais klausimais ir pan.), o ne kažkoks keistas asmens sąžinės atitikmuo, tūnantis suasmenybintoj tautoj ir su ja santykiaujantis taip, kaip Jono sąžinė santykiauja su Jonu.

Pažymėtina, kad *praktiškai* ir pats Venclova sąžinę traktuoja ne pagal savo personalistinę teoriją, o pagal tik ką minėtą analizę. Tad atrodytų, kad bent moralinių

išvadų srityje pirminiu tautos kaip kolektyvinės asmenybės postulavimu nieko nelaimime ir kad tautinės etikos aksiologinių pagrindų tenka ieškoti kitur.

Antra vertus, norėtusi sutikti su teigimu, kad grynai *moksli-niam* tautos pažinimui persona-listinis jos modeliavimas gali būti naudingas ar net ir reikalingas. Drįsčiau tvirtinti, kad didelė tautos sociologinės ir istorinės realybės dalis liktų neprieinama, jei vengtume pripažinti kai kurias analogijas tarp tautos, iš vienos pusės, ir asmenybės (ar bent gyvo organizmo) iš kitos.

Sąžinė, kaltė, gėda

Venclovos tekstas kelia klausimų ir kitu tautinės sąžinės (o taip pat ir kaltės) sąvokos aspektu — būtent, koks egzistuoja ryšys tarp, pvz., sąžinės savininko ir *kitų* tautiečių veiksmų? Autorius rašo: „Bet savo gentį ir tautą iš vidaus junti kaip tam tikrą organišką vienetą. Turime teisę didžiuti tautos geriausiais žmonėmis, bet ir kiekvieno tautiečio blogi darbai yra ypatingai skaudūs. Jei ką nors reikšmingo padarė prancūzas ar ispanas — tai viena, bet jei lietuvis — man tai kas kita, nes tarsi ir aš pats tai padariau. Jei nusikalto žydas arba anglas — nusikalto *šitas* žydas ir *šitas* anglas, o ne visi žydai ir ang-lai; bet jeigu nusikalto lietuvis, tai kažkokia labai gilia prasme ir *aš pats* nusikaltau. Tik šitaip aš suprantu skirstymą į savus ir svetimus“ (p. 225; visi pabraukimai autoriaus).

Už šių minčių slypi gerbtinas moralinis sentimentas. O vis dėlto bent su dviem priešpastutinais citatos sakiniais nebūtų galima visišškai sutikti.

Taip, jeigu nusikalto lietuvis, tai aš dėl jo jaučiu *gėdą* — bet *ne kaltę*. Lygiai tas pats ir tuo atveju, jei nusikalstą mano šeimos narys, sakysim, brolis: man būtų didelė gėda, aš dėl brolio nelaimės (ir dėl dėsno šeimos geram vardu) kentėčiau, tačiau jaustis kaltu už brolio nusizengimą (jei pats prie jo neprisidėjau) aš neturėčiau nei loginio, nei psichologinio pagrindo. *Kaltu* sveikos dvasios žmogui

galima jaustis tik už savo paties padarytus blogus darbus; *gėdytis* galima ir dėl savo brolio padarytų niekšybių. Kas tinka kaltei, beje, tinka ir *sąžinei*. Sąžinės graužimą tegaliu jausti tik už savo paties, ne už kitų (net „savųjų“) nusikaltimus; už kitų nusikaltimus tegalėčiau nebent tik rausti iš gėdos. Lygiai kaip *nusipelnęs* galiu būti tik už savo paties gerus darbus; geras darbas, atliktas brolių, galiu tik *pasididžiuoti*.

Šiuo požiūriu galėtume visas etiškai reikšmingas galias, jausmus, būkles ir nusiteikimus suskirstyti į tris grupes. Autoapli-kacinę grupę sudarytų tie morali-niai fenomenai, kurių subjektas juos gali reikšti, jausti ar teigti tik savo paties atžvilgiu, pvz., sąžinė, kaltė, nusipelnymas, savimeilė. *Heteroapliacinę* grupę sudarytų tokie fenomenai, kurių subjektas juos gali reikšti, jausti ar teigti tik kitų atžvilgiu, pvz., simpatija, užuojauta, tolerancija, pagarba (skirtingai nuo garbės). O didžiaus-ion, *ambiapliacinę* grupę, jeitų tie reiškiniai, kurių subjektas juos gali reikšti, jausti ar teigti tiek savo, tiek ir kitų atžvilgiu, pvz., gėda, garbė, didžiavimas, gailestis, džiaugsmas, pyktis, kritiškumas, meilė. (Deja, nerandu visiems šiems reiškiniams tinkamo bendrinio pavadinimo, nors jie visi vienu ar kitu būdu reikšmingi moralei ar moralei psichologijai).

Šiaip ar taip, koks būtų šitokios klasifikacijos pagrindas? Tam tikrais atvejais užtenka paprastos sąvokų analizės. Tuo pagrindu žinome, kad, pvz., *savimeilė* galima jausti tik sau pačiam (nors *mylėti* galima ir kitus), o *užuo-jautą* — tik kitiems (nors *gailestis* galima ir savęs). Kitais atvejais, vien žodžio prasmės analizės nepakanka, reikia empiriškai pažinti ir patį tuo žodžiu žymimą dalyką. Tačiau manyčiau, kad toks pažinimas prieinamas kiekvienam inteligentiškesniam protui ir neišeina iš „komonsenso“ ribų.

Nustačius, kam minėtų morali-nių reiškinų sąvokas *galima* taikyti, lieka svarbus klausimas, kuriomis aplinkybėmis jas *reikia* taikyti. Pvz., sutinkant, kad jausti gėdą galima ir dėl savo, ir dėl kitų padarytų niekšybių, ar šiandien *privaleltume* gėdytis už savo brolių tautiečių, kurie vokiečių okupa-cijos metu šaudė nekaltus žydus (ir lietuvius) ir grobė asmenišką jų turą? Venclova atsakytų teigiamai, ir čia jam tektų visu šimtu procentų pritarti.

Nusikaltimas ir bausmė

Šitą moraliskai gražią pažiūrą reikia skirti nuo vadinamosios „kolektyvinės atsakomybės doktrinos“, pagal kurią už vieno tam tikro kolektyvo nario padarytą nusikaltimą automatiškai laikomi atsakingais *visi* to kolektyvo nariai. Tai barbariška pažiūra, kuriai Venclova nesimpatizuoja, nežiūrint vieno kito gal ir dviprasmiško išsireiški-mo.

Vertėtų tačiau pažymėti, kad yra ir tokia kolektyvinės atsako-mybės samprata, su kuria doram žmogui būtų galima sutikti, Mat, tautinė atsakomybė juk yra bent švelniai ambiapliacinė: nors už nusikaltimą visada atsakingas yra kaltininkas, atsakomybę kar-tais *galima* prisiimti visai kitam, to nusikaltimo nepadariusiam ir jame nedalyvavusiam. Galima ją prisiimti iš tautinės garbės pajui-timo, iš tauraus noro nusikrausta-jam atsiteisti, kai faktinis kalti-ninkas negali ar atsisako pats tai padaryti. Bet nors toks atsakomy-bės už kitą prisiėmimas visada gražas, jis retai kada yra moralis-kai būtinas ir jo niekada nereik-ėtų prievarta išreikalausti (tai jau reikštų elgtis pagal barbariškąją

(Nukelta į 2 psl.)

Kertinė Parastė

Blaivybė okupuotoje Lietuvoje

Prieš metus Šv. Teresės bažnyčioje Vilniuje susirinko dide-lė minia tikinčiųjų ir 60 kuni-gų. Per pamaldas buvo meldžiamasi už Tautos blai-vumą. Dauguma pamaldų dalyvių padarė abstinencijos, arba blaiybės, pasiryžimus.

LKB Kronika Nr. 42 kome-n-tuoja: „Sveikintina vilniečių kunigų iniciatyva taip gražiai pasitarnaujanti blaiybės sąjūdžiui“.

Toliau ta pati Kronika cituo-ja Vilniaus kunigų raštą: „Raginti įsijungti į tautos dvasinio atgimimo judėjimą, ku-rio pirmas žingsnis — blai-vumas“.

Alma Mater Nr. 4 prisiminė, kad vyskupui M. Valančiui pavyko nublaivinti visą tautą, „kitą tariant, išmušti oku-pantui patį veiksmingiausią — demoralizavimo ginklą, nes blaivi, moraliskai tvirta tauta — neįveikiama tvirtovė, nors jos gynėjų skaičius ir nedi-delis“.

Aušroje Nr. 22-62 moteris rašo atviram laiške savo sūnui: „Patys svaiginamės ir nebeuorime girdėti, kad tampame girtuokliu, bedieviu, paleistuviu, iškrypėliu, kriminalinių nusikaltėlių tauta...“

Doč. Vytautas Skuodis ir dabar kalinamas griežto reži-mo lagery už „Dvasinis geno-cidas Lietuvoje“ studijos parašymą. Nors ta knyga mūsų dar nepasiekė, neabe-jotina, kad toji studija nagrinė-ja ir įvaires girtuokliavimo pasekmes.

Kronikos redaktoriai, studentai, kunigai, moterys, inteligentai visi yra įsijungę į kovą prieš girtuokliavimą ir pasisako už blaiybę. Ne tik šiaip sau, bet su visišku įsiti-kinimu, kad blaiybė yra pats pirmutinis žingsnis į tautos dvasinį atgimimą. Visai nese-niai pasirodė naujas pogrind-žio leidinys „Blaivybė“.

Jau 1979 m. rugpjūčio 15 d. Tikinčiųjų teisėms ginti katali-kų komitetas kreipėsi ir į išvijo sąrašymu: „Prašome Ordinarus, kunigus, inteli-

gentus ir brolius Tėvynėje bei išvijoje kovoti už tautos blai-vybę. Neįkainojamą paslauga mums gali padaryti broliai išvijoje, nes jie turi daug masinės komunikacijos prie-monių“.

Broliams išvijoje Lietuvos kovą už blaiybę svarbu teisin-gai suprasti ir įvertinti. Ameri-koje blaiybės sąjūdžių inicia-toriai buvo įsitikinę, kad alkoholinių gėrimų naudo-jimas yra didelė nuodėmė. Lietuvoje šios klaidingos sąvo-kos nėra. Socialinis alkoholi-nių gėrimų naudojimas nėra laikomas moraliniu nusikalti-mu. Katalikiškoj kultūroj saikingas alkoholinių gėrimų naudojimas niekad nebuvo peiktinas.

Lietuvos blaiybės sąjūdis tačiau prašo visų Lietuvoje atsakyti net ir saikingų socialinių gurtknių, protestuo-janti prieš valdžios sąmo-ningai vedamą girtuoklystės vaju. Blaiybės sąjūdis prašo žmones visai nepirkti alko-holinių gaminių, kurių parda-vimas atneša sovietų išdui milžinišką pelną, o žmonėms didelį vargą ir kultūrinį nuosmukį.

Rusiška vodka yra užmas-kuotas demoralizavimo gink-las, kuriuo maskoliai, it plėšrūs, grobio tykojantys žvė-rys, čiumpa savo nebudrios aukos kaklą ir smaigia, kol apsvaigina ir numarina.

Lietuvos blaiybės sąjūdžio kova tiesiogiai ipareigoja ir turistus okupuotoje Lietuvoje tvirtai atsakyti savo giminių dosniai, tegu ir iš meilės, siūlo-mų alkoholinių gėrimų susi-tikimų vaišėse. Tai kartu būtų puiki proga toliau pasiaiš-kinti, kad, nors mes išvijoje ir nesikratom vienos kitos taure-lės lietuviškųjų renginių labui, tačiau, būdami Lietuvoje, akivaizdžiu susilaikymu turė-tume parodyti, kad solidari-zuojamės su Tautos morali-niais vadais, remdami blaiybės sąjūdį tautos išli-kimo ir jos kūrybinio bei kul-tūrinio potencialo labui.

Linas Sidrys



Viktoras Petravičius

Ritualas (aliejus grafiko)

Iš dailininko parodos „Galerijoje“ 744 N. Wells St., Chicagoj.

Trikalbė liaudies dainų plokštelė „Motulės dainos“ ir Klara Enbergaitė

Lietuvos vokiečiai, Klaros Mrongowius-Enbergaitės meilės savo gimtajam kraštui, lietuvių tautosakai ir dainoms dėka yra pasirodžiusi plokštelė „Motulės dainos“.

Klara yra gimusi Kaune, kai Lietuva dar buvo caristinės Rusijos valdoma. Ji yra dukteris Rusijos caro armijos karininko, kilusio iš Latvijos, ir vokiečių motinos, kilusios iš Braunschweigo. Jie išvyko iš Kauno, kai tėvo dalinys buvo perkeltas Suomijon. Ten Klara praleido apie 10 savo jaunystės metų. Tėvui kare (Karpatoje) žuvus, motina su trimis dukterimis grįžo į pradedančią atsistatyti nepriklausomą Lietuvą ir apsigyveno Kauno priemiestyje Šančiuose. Klara su jaunatvišku entuziazmu pradėjo mokytis lietuvių kalbos ir ieškoti tarnybos. Pradžioje gavo mėsinių kėpelių stenografistės darbą pramonės įmonėje, tačiau jai, mokančiai kelias svetimas kalbas, pasitaikė laikinis vertėjos darbas Užsienio reikalų ministerijoje. Ten ėjęs direktoriaus pareigas dr. Juozas Eretas jai pasakė, kad galėtų tapti liaudies dainų rinktoja. Ji dirbo Eltoje, vėliau įvairias pareigas jai teko eiti Lietuvos pasiuntinybės užsienyje (Stockholme, Kopenhagoje, Paryžiuje), ypač ruošiant paradas. Tuo metu man ir teko susipažinti su dailia, efektinga, jauna panele Enbergaitė. Ji buvo Užsienio reikalų, „Asienu“ ministerijos tarnautoja. Po to Klaros ligi šiol man daugiau neteko sutikti.

Bėgo metai. Gyvenimo vėrpetai neigalingai viską naikino, blaskė, rovė iš šaknų. Sovietams okupavus Lietuvą, Klara repatriavo Vokietiją. Ir netikėtai vieną dieną, po 10, kai išėjo iš spaudos mano knyga „Vilnius lietuvių liaudies dainose“, gavau iš Klaros Mrongowius-Enbergaitės laišką ryšium su tos knygos pasirodymu. Prasidėjo mūsų susirašinėjimas.

Klara, pasirodo, nenutrukė ryšių su lietuviais, Lietuvos vokiečiais. Ji vadovauja Lietuvos vokiečių moterų klubui, dalyvauja lietuvių ruošiamose šventėse, suvažiavimuose, konferencijose, rašo apie Vokietijoje įvykusių koncertų lietuvių dainuojamas dainas bei savo atsiminimus apie Lietuvą su paliktos gimtinės įlgesiu vokiečių spaudoje. Jai graudu būna klausytis per Hamburgo radijo stotį transliuojamas kitų šalių paprastas, ne akademiškas dainininkų dainuojamas liaudies dainas, graudu, kad vis tiek nepakliuva, kaip ji rašo savo laiške, „graziosios lietuvių liaudies dainos, kuriomis žavėjosi žymūs pasaulio poetai, muzikai“. Ji prisimena, kaip būdavo Birštone, ant Nemuno kranto — aidas atnešdavo vakarais kaimo žmonių dainuojamas paprastas daineles. Kartais atskrisdavo ir armonikos garsai. Taip miela, graži, jos tad didysis rūpestis po daugelio metų dabar buvo kaip nors išpopuliarinti lietuvių tautosaką, kad lietuvių liaudies daina praskambėtų ir per Vokietijos radiją. Toji mintis tapo jau ramybės, ypač skatinant atsiliepiamus lietuvių spaudoje apie JAV ir Kanados lietuvių liaudies ansamblių atliekamas programas. Tarėsi su manimi ansambliu, turinčiu chorą ir lietuvių liaudies muzikos instrumentų orkestrą. Siūlė atitinkamą sumą pinigų tokios plokštelės išleidimui finansuoti. Deja, pasiūlymas nebuvo įvertintas ir priimtas. Buvo net galvojusi paskelbti

GRAŽINA KRIVICKIENĖ-GUSTAITYTĖ

laikraštyje, kad dainų mėgėja, Lietuvos vokiečiai, skiria pinigų paprastų liaudies dainų plokštelės išleidimui.

Man paklausus, iš kur tokia didelė meilė dainai, ji parašė, kad Stockholme, jai dirbant Lietuvos pasiuntinybėje šalia rašytojo ir tenyškio Lietuvos atstovo a.a. Jurgio Savickio, turėjo progos susipažinti artimiau su lietuvių liaudies menu. Pasiuntinybės suruošta liaudies meno paroda nepaprastai patiko skandinavams (apie tai ji yra rašiusi „Heimatgruss“ 1976 m. numerį). Ten M. Avietėnaitė daug patalkino, supažindinanti skandinavus su lietuvių dailės originalumu. Klara tad pajuto ir suprato rūpintojų dievukų lietuvišką sielą. Esą tie du dvasiniai šaltiniai neišdildomai joje liko: DAINA, RŪPINTOJELIAI.

Klarai labai patiko dainos, atspausdintos Gražinos Krivickienės ir Viktoro Petravičiaus 1948 m. Vokietijoje Burda spaustuvės išleistoje knygoje — Dainos. Vieux Chants Lithuanians. Toje knygoje yra surinkta 90 mano motinos dainuotų dainų. Prie pateikta A. Germanavičiaus užrašytos dainų melodijos, kurias aš išmokau iš savo motinos, apylinkės dainininkės, tarpe daugybės kitų mano motinos dainuojamų dainų. Tai Sūduvos krašto dainos, nes mano motina Alzbieta Gustaitienė-Kubiliūtė yra gimusi 1876 m. Armoniškų kaime, Liudvinavo valsčiuje, Marijampolės apskrityje, ir mes tebegyvenome Marijampolės ir Vilkaviškio apskrityse. (Prisimenu, kaip mano jaunystėje tėvas kartais pritarėdavo armonika dainuojančiai motinai).

Viename savo laiške Klara man rašė, kad ji tikrai pamilo mano motinos dainuotą „grazias, žavingas daineles“ ir siūlo finansuoti dainų ir muzikos plokštelių išleidimą, įgalindama mane tai atlikti, išreikšdama pageidavimą, kad

jai rašė: „Labai džiaugiamės ir dėkojame už tokią didelę auką lietuviškos kultūros ugdymui išievojimo. Mes sveikiname Jus už tą didelę konkrečią lietuviškos meilės auką lietuvių“.

Norint išlaikyti dainuojamų dainų primityvų originalumą, jas atlikti buvo susitarta su Gita Merkevičiūte-Kupčinskienė, „Sodauto“ Bostono lietuvių etnografinio ansamblio vadove. Nuo š.m. balandžio mėn. ansamblis pradėjo mokytis ir ruošti programai dainas. Labai ilgas dainas teko sutrumpinti. Pajavairinimui į plokštelę įtraukta iš ansamblio repertuaro piemenų dainelė su birbynės palyda, kanklėmis atliktas vaikų šokis, smuiku ir armonika atliekama kaimiška polkūtė. (Tokį kaimo muzikantų grojimą tekdavo man girdėti ir kartais šokti kaime per pabaigtuves, krikštynas, vestuves).

Nedidelio, jauno ansamblio nariai pakilioji nuotaikoj savaitgaliais mokėsi, repetavo dainas. Gita Kupčinskienė nuolat koreguojant mano motinos dainuotų dainų ištarimą bei kirčiavimą ansamblio lūpose. Reikėjo skubėti, finansuotojai raginant kiek galima greičiau paruošti plokštelę, o to laiko vis buvo mažai. Kai kurios dainos gal ne taip „išvingiuotos“, kaip motina su mano seserimi Janina Jonynienė jas dainuodavo, bet jos yra tyros, kaimiškos ir kartu slepiamos tolimos praeities atspindžius. Pagaliau plokštelė užbaigta. Joje yra liūdny ir linksmy dainų, išsakančių lietuviško kaimo gyvenimą ir problemas. Jų tarpe daugiausia jaunimo dainų apie meilę, ištikimybę: „Ant kalno malūnelis“, „Sėriau žirgelį“, „Susisėdė baudžiauninkai“ ir kt. Piemenų dainelė „Ed raliu“. Ubagų-elgetos skundas, kad vežimas jį užstojo nuo praeivių. Našlaičių: „Dega ugnys“ ir mitologinė „Oi liū, liū“. Vestuvių: „Išleido močiutė“, „Vai tu, motinėle, širdelė“. Darbo: „Vai tu rugeli“ ir arimo daina „Vai skauda mano galvelė“. Išgėrimo: „Mūs



Ceslovas Grincevičius (iš X-tosios fotografų parodos Chicagoje)

BRAZILIJA

Ronald de Carvalho

Sioje tyros saulės, stovinčių palmių, nusvidintų akmenų, žiežirbų ir blizgesių valandoje

Aš girdžiu milžinišką Brazilijos dainą! Aš girdžiu Iguassu(1) arklių tuntą, bėgantį nuogų uolų skiauterėmis, besistiepiantį šlapiam ore, vandeninėm kano-pom bedaužanti putotą ir lašutą rytą;

Aš girdžiu, o Amazone, tavo rimtą dainą, tavo barbarišką ir rimtą dainą, dainą tavo lėtos, tiršto aliejaus vilnės, kuri tolydžio didėja ir didėja, laišo šlaitų molį, rausia šaknis, stumia salas ir puola vandenyno masę, kaip virbų, strėlių ir iečių įsiutintas bulius;

Aš girdžiu karštam šiaurės rytų vėjui sproginėjančią žemę, žemę, kuri verda po bronzinėmis kangaceiro(2) kojomis, žemę, kuri trupa ir nebyliais kamuoliais rieda Joazeiro kelias ir sausom plutom lūžta ir sukepa plokščiajam Chato;

Aš girdžiu kaatingos(3) skundus — suokimą, čiulbėjimą, ulbėjimą, švilpimą, žvimbimą, snapų kalenimą, lieknų palmių ošimą, būgnų tyrą virpėjimą, karvelių burkavimą, sparnų plevėnimą, plasnojimą, žiogų čirškimą, šnabž-

dėjimą, nerimą, gilų susirūpinimą, neviltį — kaatingos padangėje!

Aš girdžiu linksmą čiurlenimą upelių, šokinėjančių per smagurių upėtakių nugaras, jų vaikymąsi su vėgėlėm dumblo urvuose;

Aš girdžiu spaudyklas spaudžiant sultis, medaus varvėjimą iš kokių, indelių žvangėjamą gumos girlose;

ir kirvius, prakertančius kelius, ir pjūklus, nuleidžiančius kamienus, ir šunų rajas, verčiančius trauktis tigrus, ir šviesoje burbuliuojančias manges(4), ir šernus, iltimis bekalančius į krokodilus, miegančius šiltų balų nendrynuose...

Aš girdžiu visą Braziliją, bedainuojančią, besvimbiančią, besaukiančią, berėkaujančią!

Besisupančius hamakus, bestūgaujancias sirenas, dirbtuves, kurios girgžda, kala, alsuoja, čirškia, dejuoja ir knarkia, sprogtančius vamzdžius, judančius ir keliančius kranus, besisukančius ratus, bežinančius cilindrius ir šnabždesį plokštakalnio dirvų, varpelių, žvengimus, myklus,

varpų gaudimą, raketų spragėjimą, Ouro Preto, Bala, Congon-jas, Sabaral(5)

Biržų automatų, kaip papūgas, kilnojančius numerius, gatvių triukšmą, laisvai bevilnijanti tarp dangoraižių, visų rasių balsus, kuriuos uostų potvynis išmeta į krašto gilumą!

Šią tyros saulės valandą aš girdžiu Braziliją. Visi tavo pokalbiai, tamsioji tėvyne, lekia oru... dvarininkų pokalbiai kavos laukuose, kalnakasių pokalbiai aukso kasyklose, darbininkų pokalbiai pieno liejyklose, deimantų ieškotojų pokalbiai besiojant sietus, dvarų verandose besikalbančių pulkininkų pokalbiai...

Bet labiau už viską šią tyros saulės, sustojusių palmių, nusvidintų akmenų, žiežirbų, blizgesių valandą aš girdžiu, o Brazilija, tavo lopšius, visus tavo lopšius, kuriuose miega, lūpom čiulpdami pieną, tamsūs, pasitiki rytidienos žmonės!

Išvertė P. Gaučys (iš spausdinamos brazilų poezijos antologijos)

Ronald de Carvalho (sk. Karvaljo) — brazilų poetas ir diplomatas (1893-1935). Žuvo automobilio katastrofoje. Buvo vienas pirmųjų brazilų poezijos atnaujintojų. 1915 m. kartu su portugalų poetais įsteigė žurnalą ORFEU, kuriame reiškėsi žymiausi portugalų ir brazilų poetai. Parašė „Trumpą brazilų literatūros istoriją“, kuri buvo premijuota ir susilaukė daugelio laidų. Eilėraštyje „Brazilija“ jis išsako gaivalingą Brazilijos dinamizmą ir spalvingai vaizduoja Pietų Amerikos žemyną.

- (1) Iguassu — vienas didžiausių pasaulio krioklių.
- (2) Kangaceiro — šiaurės Brazilijos plėšikas.
- (3) Caatinga — krūmokšnių apžėlė plotai.
- (4) Manges — atogrąžų raistuose augantis aromatinis medis.
- (5) Brazilijos miestai.

Tautinė problematika Tomo Venclovos publicistikoje

(Atkelta iš 2 psl.)
kai liečiančiais ir bendresniais klausimais iš literatūrinės srities. Mokslo filosofijos specialistams bus įdomus straipsnis „Apie meną ir masinę“, 1966 m. išspausdintas Lietuvos oficialiojoje spaudoje, kuriame publicistiniu stiliumi, bet drąsiai ir su sąmoju nagrinėjami žmogaus kibernetinio modeliavimo klausimai. Del kai kurių jame esančių užuominų,

ilustravo dailininkas Vytautas K. Jonynas. Ten lyg drobėje būtų darbščiuoję kaspų atlikti išsiuvinėjimai baltais siūlais ant lino drobės, paukščiųkugėlyčių ornamentai, kuriais būdavo išpuošiamos palaidinukų apykaklės, rankogaliai, antpečiai. Tokie išsiuvinėjimai išsilaikė ligi šių dienų kaspų tautinių drabužių detalėse.

Gilia padėką reiškiu daug darbo ir rūpesčių turėjusiai ansamblio vadovei Gitai Merkevičiūtei-Kupčinskienei ir ansambliui, bei visiems, kurie savo darbu, patarimais širdingai prisidėjo prie plokštelių realizavimo. Ypatingą padėką reiškiu plokštelių „Močiutės dainos“ išleidimo iniciatorei ir rėmėjai mielajai Klarai Mrongowius-Enbergaitėi. Tai teikia gilaus džiaugsmo man, broliui, motinos anūkams, proanūkams ir visai mūsų giminei, nes motinos-močiutės dainos, tarsi atgijusios, dabar skambės mums iš plokštelių.

abejočiau, ar toks straipsnis galėtų būti Lietuvoje išspausdintas šiandien, net jei autorium pasirašytų „tarybinio piliečio vardo nesuteršęs“ asmuo.

Specialiai paminėtinas itin puikus knygai A. Štromos parašytas įvadas, kuriame artimo ir nuosirdaus draugo žvilgsniu atvaizduojamas T. Venclovos asmenybės ir pasaulėžiūros vystymasis okupuotoje Lietuvoje. O kitoje įvado dalyje A. Štromas, interpretuodamas T. Venclovos tautybės sampratą, pateikia savarankišką, sistemingą ir visais atžvilgiais briliantišką nacionalizmo, patriotizmo, šovinizmo, ksenofobijos bei universalizmo sąvokų ir jų savitarpio ryšio analizę. Dr. Štromos studija irgi prašytų atskiro dėmesio.

Baigminės pastabos

Aplamai, visa knyga nuo pradžios ligi galo yra intriguojantis kūrinys. Kiekvienas puslapis šaukte šaukia vienokio ar kito kio iš skaitytojo atsiliepimo. Autorius jį angažuoja ne tik intelektualiskai, bet ir emociškai, pvz., kalbėdamas apie Vilnių kaip „dvasinę gyvenimo formą“ (p. 256-76) ar sukurdamas tokį tyliai galingą laisvės kovotojo Viktoro Petkaus portretą, kad jį skaitydami jaučiamo pasididžiavimą lietuviams esą (p. 265-66).

Net ir apie jautrius, sunkius dalykus rašydamas, T. Venclova išvengia nerango tono, persūdintų teigimų, neleidamas įsisiūbuoti nei „jausmams“, nei gražbylytei. Užtat jo tekstas tuo labiau įtaigesis nuoširdžiu, ramiu, bet intensyviu dėstymo būdu. Venclovos stilius — taupus, tačiau turi-

niu labai koncentruotas. Autorius matyt laikosi dėsno, amžininkų pripažinto Vytautui Didžiajam: nekaltėti apie dalykus, kurių nežinai; o jei jau kalbėti, tai ką nors ir pasakyti. Todėl tekste nėra bereikalingų žodžių ar „vandeninių“ vietų (nors yra apčiai minčių — daugiau negu šioje recenzijoje užsiminta — su kuriomis galima ar net reikia nesutikti).

Teigdamas savo nuomonę, Venclova dažnai nepamiršta pažymėti ir galimus jau priekaištus (tik, žinoma, jų vertę sverdamas kitaip, negu jų siūlytojai). Tuo jis geria prasme skiriasi nuo autorių, kurie kategoriškai ir be jokių išlygų tvirtindami savo pozicijas, įmanomus joms priekaištus ignoruoja ar iš viso nenučiuoja, kad tokių būti gali.

Nors pats autorius šį savo veiklą apibūdina „publicistikos“ žodžiu, veikalas toli prašoka įprastinės mūsų publicistikos lygį. I tokį raumeningą tekstą smagu ir soti suleisti kritinius dantis! Kalbėdamas visai asmeniškai, galiu tvirtinti, kad tai pati įdomiausia ir rimčiausia lietuvių kalba išievojimo parašyta nebeletteristinio pobūdžio knyga, kurią man yra tekę skaityti nuo dr. Juozo Girmiaus „Žmogaus be Dievo“ pasirodymo 1964 m.

Rašydamas apie moderniąją „miestiskąją“ (ne miesčioniškąją) kultūrą, kurią autorius norėtų matyti sužydintą ir Lietuvoje, jįsi pastebi, kad tą kultūrą „pirmiausia lemia erudicija, ieškojimo drąsa ir atsakingumas, tolydumo pojūtis, o taip pat proto skepticizmo dozė“. Šiomis savybėmis kaip tik ir švyti Tomo Venclovos „Lietuva pasulyje“.

NAUJI LEIDINIAI

• PASAULIO LIETUVIS, 1981 m. rugpjūtio — rugsėjo mėn., Nr. 8-9. Leidinys Bendruomenės minčiai ir gyvenimui. Leidžia Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba. Redaguoja Bronius Nainys. Administruoja Baniutė ir Romas Kronai. Redakcijos ir administracijos adresas: Pasaulio lietuvis, 5620 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636. Leidinio metinė prenumerata — 8 dol., garbės prenumerata — 20 dol.

Šį kartą: dėmesys liuanistiniam švietimui mokslo metų pradžios proga; Taškont konferencija ir lietuvių kalba (dr. A. Klimas); Susitikimai ir dialogai Europoje (Algirdas Landsbergis); Studijos prie Paryžiaus (E. Grininė); JAV LB Kultūros tarybos premijų šventė (Vacys Rociūnas); Tautinių šokių ir dainų šventė Amerikos Vakaruose (Ig. Medziukas); Argentinos lietuvių Šv. Cecilijos chorui jau 51 metai (Zeferinas Jukevičius) ir kiti šakotiausios lietuvių veiklos puslapiai, apimantys mokslą, politiką, sportą ir kitokią informaciją ne tik iš Amerikos, bet ir iš viso pasaulio lietuviškųjų kolonijų veiklos. Visas temas ir aprašomo veiklos faktus pajavaina gausios ir geros nuotraukos. Leidinį spausdina „Draugo“ spaustuvė.



Klara Mrongowius-Enbergaitė, plokštelės „Motulės dainos“ mecenatė.

pagrindu plokštei būtų imamos dainos, sutelktos minėtoje knygoje, kad būtų išleista su dainų vertimais į vokiečių kalbą, kartu įtraukiant, kad ir ne liaudišką, Stasio Šimkaus KUR BAKŪŽE SAMANOTA. Toji daina esą surišta su liūdnais prisiminimais, nes ją be pertraukos grojo Kauno radiofonas, sovietų armijai žygiuojant į Lietuvą. Tokios plokštelės išleidimui Klara paskyrė atitinkamą sumą pinigų per Lietuvų fondą. Lietuvų fondas, įvertindamas jos įnašą, savo padėkos laiške tarp kitko

Mariutė bedoje“ ir „Išgėriau vieną“. Humoristinės: „Augo kaimo mergelės“ ir „Puolė vuods iš arzuolo“. Dvi karo dainos, tai ne vien apie karą, bet ir ryšius su artimaisiais: „Trijų seselių jaunas brolelis“ ir „Statyčia laivelį“.

Prie plokštelių, atskirame leidinyje, pridėta dainuojamų dainų tekstai lietuvių kalba ir kruopščiai paruošti dainų vertimai į vokiečių kalbą Klaros Mrongowius-Enbergaitės ir anglų kalbą — Jurgio Bradūno.

Plokštelių aplanko viršelių

